

Er is een zekere spanning tussen het publieke karakter van de bibliotheek en de mate waarin habitués een deel van de ruimte claimen.

'De bezoeker moet zich thuis voelen in de bieb, maar hij mag er zich niet thuis wanen. Hij blijft een gast en dat moet hij ook zo ervaren, door de architectuur en de inrichting van het gebouw en door de houding en de wijze van handelen van de bibliotheekmedewerkers. Dat zoeken naar een evenwicht tussen het publieke en het parochiale karakter is een moeilijke oefening die in nieuwe bibliotheken niet of onvoldoende wordt gemaakt.' Aan het woord is Ruth Soenen. De antropologe voerde samen met een architectenbureau en een beeldend kunstenaar onderzoek naar wat ze de sociaal-ruimtelijke ordening van de bieb noemt.

TEKST BART VAN MOERKERKE BEELD STEFAN DEWICKERE

Bibliotheek voor huis- en stadsmus

In 2006 publiceerde Ruth Soenen haar spraakmakende studie *Het kleine ontmoeten. Over het sociale karakter van de stad*. Gedurende vele jaren had ze de kleine, dagelijkse sociale contacten van Antwerpenaren geobserveerd, in winkels en tearooms, op de tram. Ze stelde vast dat het geheel van die kleine contacten mee bepalend is voor de sfeer in een stad. Vertrouwdheid, klassieke verenigingen blijven belangrijk, maar stedelingen willen niet voortdurend bij elkaar op schoot zitten, ook een 'gemeenschap light' kan grote waarde hebben. Veel elementen van het onderzoek bleken voor bibliothecarissen zeer herkenbaar. De vaak grote, nieuwe bibliotheekgebouwen krijgen een steeds ruimer en diverser publiek over de vloer, de contacten tussen die verschillende groepen bezoekers leiden al eens tot conflicten. Er is ook een zekere spanning tussen het publieke karakter van de bibliotheek en de mate waarin habitués een deel van de ruimte claimen. Hoe kan je die complexiteit en diversiteit hantieren? Wat vraagt dat van de medewerkers en van het gebouw? Dat waren de vragen waarmee Locus en de stad Genk antropologe Ruth Soenen, de architecten Joris van Reusel en Oscar Rommens en beeldend kunstenaar Bart Lodewijks het veld in stuurden. Ze voerden vooral onderzoek in de nieuwe Genkse stadsbibliotheek, maar ze overlegden ook heel regelmatig met andere bibliothecarissen zodat hun conclusies ruimer gaan dan de Genkse case. Het onderzoek is afgerond, Ruth Soenen stelde de grote lijnen voor op de Locustoer in Oostende op 14 juni.

Openheid naar de stad

De bibliotheek van Genk is door het vele glas een zeer transparant gebouw. De

centrale toegang ligt aan het stadsplein, er is nauwelijks een overgang tussen bieb en plein. Ruth Soenen: 'Vroeger was onze cultuurinfrastructuur bijna anti-stedelijk, zeer gesloten. Ze paste volledig in het parochiale model. Dat is het model van het clubhuis, van de vereniging waar iedereen iedereen kent en waar er eensgezindheid is over de regels die de sociale relaties sturen. In de architectuur van de nieuwe bibliotheken staat toegankelijkheid centraal, er is een grote openheid naar de stad. Dat is een zeer positieve evolutie. Er gaat daarbij vooral veel aandacht naar de omgeving en de inplanting van het gebouw. Helaas wordt de archi-

Een bibliotheekgebouw kan de sociale relaties verbeteren of belemmeren.

tectuur binnenin vaak vergeten, terwijl net daar de sociale interactie plaatsheeft.'

De nieuwe bieb krijgt een veel ruimer en diverser publiek over de vloer dan de vroegere gemeentebibliotheek, al was het maar omdat ze veel meer is dan een *boekery*. Voor bibliothecarissen en medewerkers is het niet eenvoudig om die toegenomen complexiteit en diversiteit te hanteren. 'Het parochiale model voldoet al lang niet meer om de sociale interactie te beschrijven,' zegt Ruth Soenen. 'Een meer adequaat model is niet voorhanden, er is nog amper wetenschappelijk onderzoek gebeurd over het omgaan met zoveel en zoveel verschillende mensen in een groot, publiek toegankelijk gebouw. Het zou overdreven zijn te stellen dat het gebouw de sociale relaties determineert, maar het heeft wel een impact. Het kan relaties verbeteren of belemmeren.'

Drempels inbouwen

De Genkse bieb, zo stelden de onderzoekers vast, heeft nauwelijks drempels. Zelfs de vloer van het stadsplein loopt door in de bibliotheek. Zonder overgang is het niet duidelijk dat er een ander gedrag wordt verwacht in de bieb dan op het stadsplein. Daarom vinden de onderzoekers het belangrijk dat er enkele barrières worden ingebouwd, zoals het verengen van de toegang en het injecteren van huiselijkheid in de bieb. Joris van Reusel, een van de architecten, maakt dit duidelijk door een tekening: 'Een bewuste overgang is eigen aan het betreden van een private woning. Voordat je thuis met

een boek in je luie stoel zit, zet je heel wat stappen. Je opent de deur, je hangt je jas aan de kapstok, je doet misschien je schoenen uit enzovoort. Het inbrengen van een zekere huiselijkheid sluit trouwens ook aan bij het leven in de bieb. Jongeren laten hun laptop onbewaakt achter als ze even de werktafel in de bibliotheek verlaten, ze laten hun cursus liggen, net zoals ze dat thuis doen. Ook aan de leestafel waar vaak dezelfde oudere mensen een krant of een tijdschrift komen lezen, heerst een tijdelijke huiselijkheid.'

Het bibliotheekgebouw van Genk is echter helemaal niet huiselijk. De ruimte is groot, imposant en leeg. Het deed de architecten in eerste instantie aan een bank- of gerechtsgebouw denken. Opvallend is bijvoorbeeld dat er geen vestiaire is. Een vestiaire of, nog beter, een goed georiënteerde onthaalzone zou de →

De bieb is geen privéwoning of parochiale ruimte. Het komt erop aan een evenwicht te vinden tussen het huiselijke, dat per definitie geen anonimiteit in zich draagt, en de stedelijke publieke ruimte waar een dosis anonimiteit noodzakelijk is.

Monogebruikers en verblijvers

De bibliotheek krijgt heel uiteenlopende soorten mensen over de vloer. Er is de leestafel. Dat is een zeer parochiale zone, waar vaak dezelfde mensen komen om krant of tijdschrift te lezen. Daar gelden een zekere pikorde en duidelijke afspraken. In Genk bijvoorbeeld gaat het over wie als eerste *Het Belang van Limburg* leest en aan wie hij die vervolgens doorgeeft. De leestafel is voor de habitués geen publieke ruimte meer maar een particuliere plek die ze ook claimen. Buitenstaanders, nieuwkomers worden met argwaan bekeken. Aan het andere uiterste zijn er de vaak grote groepen jongeren die de bieb ook beschouwen als een plek voor de eigen groep.

Ruth Soenen verdeelt de bibliotheekbezoekers over verschillende gebruikersprofielen: er zijn verblijvers en passanten, monogebruikers en multigebruikers. Tussen de monogebruikers, zoals de leestafelgasten, en de multigebruikers, zoals de scholieren, is de kans op conflicten het grootst. 'Dat heeft te maken met het feit dat beide groepen habitués zijn en dus verblijven. De mensen aan de leestafel willen rust, ze blijven zitten. De scholieren zijn naast langverblijvers ook multigebruikers, ze doen van alles in de bieb, ze lopen van hier naar daar. Ruimtelijk kan je anticiperen door de leestafel niet op het pad van de drukke multigebruiker te plaatsen. Het is dus goed zones te hebben, waar het verwachte gedrag duidelijk wordt gemaakt. Maar het is niet goed het hele gebouw te verdelen in kamers die dan geclaimd kunnen worden door een bepaalde groep. Daarom stellen we voor om zones met een bepaalde identiteit in te richten maar er ook telkens iets anders in te brengen. Dat is het principe van de homeopathische druppels. Verspreid bijvoorbeeld de kinderplekjes over de hele bieb. Zorg ervoor dat kranten en tijdschriften niet enkel aan de leestafel liggen, maar ook elders. Zet ook een volwassenenfauteuil met krant in een kinderhoek. Je moet voor iedereen, ook voor de monogebruikers, een minimale vorm van contact en interactie stimuleren.'

toegang tot het gebouw kunnen verengen en ervoor kunnen zorgen dat de bezoekers vertragen en bewust de bieb binnenkomen.

Aan de andere kant is de bieb geen privéwoning of parochiale ruimte. Het komt er voor Ruth Soenen op aan een evenwicht te vinden tussen het huiselijke, dat per definitie geen anonimiteit in zich draagt, en de stedelijke publieke ruimte waar een dosis anonimiteit noodzakelijk is. 'Naast het inbrengen van een zekere huiselijkheid is het voor de bibliotheek cruciaal om nieuwe en onbekende gezichten aan te trekken. Die zorgen ervoor dat de bieb niet ingenomen wordt door een bepaalde groep.'

Huiselijk en stedelijk

De bibliotheek moet dus huiselijk zijn zonder aan stedelijke sfeer in te boeten. Ze moet het goede van de parochiale wereld inzetten, via het inbouwen van drempels en de stijl van de medewerkers, maar tegelijkertijd openstaan voor nieuwkomers en onbekenden. Ze mag groepen niet ontraden naar de bieb te komen, integendeel, ze moet hen net aantrekken. Maar de bibliotheekmedewerkers moeten de bezoekers wel duidelijk maken dat niet alles kan. Dat is een zeer subtiele evenwichtsoefening. De meeste medewerkers zijn er niet voor opgeleid of hebben er geen ervaring mee. Ze komen ineens

in een nieuw, groot gebouw waar ze vaak aan de kleine technische mankementen al een halve dagtaak hebben. Ze krijgen te maken met nieuwe situaties zoals kinderen van gescheiden ouders die hun boeken niet tijdig kunnen binnenbrengen omdat die bij de andere ouder zijn blijven liggen. Of met scholieren die en masse de bieb inpalmen en een kat-en-muisspel met hen spelen. Ruth Soenen: 'Een bibliothecaris mag iemand die het te bont maakt best gedurende enkele dagen de toegang ontzeggen, maar moet hem daarna een nieuwe kans geven. Een medewerker moet weten wanneer een situatie kan ontsporen en wanneer ingrijpen nodig is. Sommige conflicten doven uit of reguleren zichzelf, dan moet je niet tussenbeide komen. Er zijn ook sociale ritmes. In de winter zijn er meer problemen dan in de zomer, omdat iedereen dan binnen zit. Hetzelfde geldt voor examenperiodes. Dat moet je weten, dat is een kwestie van ervaring en van opleiding. Uit ons onderzoek komen dus twee grote werkpunten naar voren: meer aandacht voor de architectuur en voor de vorming van de bibliothecarissen en medewerkers.' ■

Bart Van Moerkerke is redacteur van *Lokaal*

Het onderzoeksrapport verschijnt in 2014 in boekvorm